

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ ГАРАНТІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ В УКРАЇНІ

ГЛУЩЕНКО Євген Володимирович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0009-0005-0896-3324>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.52>

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених стосовно розуміння поняття «гарантій», запропоновано авторське визначення поняття гарантій діяльності медіаторів в Україні. Акцентовано увагу на тому, що відповідні гарантії не віднайшли свого законодавчого закріплення. На основі аналізу норм чинного законодавства та наукових поглядів вчених такі гарантії запропоновано поділити на: нормативно-правові; організаційно-управлінські; соціальні гарантії; етичні гарантії.

Ключові слова: гарантії, правові гарантії медіації, медіатор, правове регулювання.

Постановка проблеми

Повномасштабна військова агресія негативним чином позначилась на функціонуванні всього державного механізму. Значною мірою війна вплинула на роботу та подальше реформування судової системи України. А відтак, все зазначене призвело до того, що сьогодні суди всіх юрисдикцій працюють в умовах значного перевантаження. Так, до прикладу, сумарна нестача суддів по країні — понад 30%, однак в деяких судах недоукомплектація ще більша — станом на грудень 2023 року, в апеляційних судах всієї України вакансій навіть більше, ніж працюючих суддів. За таких умов, особливо важливим завданням законодавця є розвиток інституту медіації, який допоможе не тільки зменшити навантаження на суддів, але й сприятиме забезпеченню режиму верховенства права та законності в країні. Разом із тим, слід зауважити, що ефектив-

ність та результативність діяльності медіаторів та їх об'єднань залежить від низки умов організаційного, правового, економічного характеру, тощо, які прийнято називати гарантіями.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, пов'язані із діяльністю медіаторів в Україні, у своїх наукових працях розглядали: О.В. Белінська, А.В. Біцай, Р.Л. Гордієнко, Н.В. Дараганова, В.О. Кабанець, М.М. Лазаренко, В.Ю. Мамницький, О.В. Белей, В.П. Дулепа, О.А. Островська, О.Г. Серета, О.Л. Фінько та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання гарантій діяльності медіаторів в Україні.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб встановити коло та надати характеристику гарантіям діяльності медіаторів в Україні. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність понять «медіація» та «медіатор»; розкрити сутнісний зміст категорії «гарантії»; на основі аналізу норм чинного законодавства та наукових поглядів вчених, виділити коло відповідних гарантій та надати їм характеристику.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання

теоретичний підхід щодо визначення кола та змісту гарантій діяльності медіаторів в Україні.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. В.Л. Горблянський доречно зазначає, що відносячи медіацію до юрисдикційної чи неюрисдикційної форми захисту, необхідно зауважити, що медіатор (особа, яка здійснює медіацію) діє не як посадова особа певного юрисдикційного органу, а є посередником у вирішенні конфлікту, обраним сторонами конфлікту на добровільних засадах. У даному випадку відсутнє будь-яке спонукальне рішення, яке притаманне винятково юрисдикційній формі захисту. Наслідком проведеної медіації є укладення договору, який закріплює взаємні поступки та процедуру врегулювання конфлікту і має зобов'язально правову природу виключно в межах виконання вказаного договору. Тобто медіатор не виступає суб'єктом прийняття рішення по суті спору, а слугує, як зазначалося, посередником у вирішенні конфлікту, який у межах нашого дослідження може виникнути у зв'язку із порушенням виконавцем договору про надання послуг [2, с. 207].

Отже, медіація – це структурований процес добровільного вирішення спорів за участі нейтральної третьої особи – медіатора – це нейтральна, незалежна та неупереджена третя особа, яка допомагає сторонам конфлікту добровільно досягти взаємовигідного рішення. Медіатор не має права приймати рішення за сторони, а лише створює умови для ефективної комунікації та пошуку компромісів. Метою його діяльності є сприяння мирному, ефективному та добровільному вирішенню конфліктів між сторонами, з урахуванням інтересів кожної з них. Медіатори прагнуть знизити емоційне напруження та забезпечити конструктивну взаємодію, допомагаючи сторонам знайти рішення, яке сприятиме збереженню або

відновленню відносин та запобіганню ескалації конфлікту.

З огляду на зазначене вище, та специфіку правового статусу медіатора, важливим та необхідним є створення гарантій їх діяльності. Велика українська енциклопедія визначає правові гарантії як встановлені законом засоби забезпечення використання, дотримання виконання і застосування норм права [3, с. 34]. Відповідно до словникової літератури, гарантія – це: порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; передбачене певною угодою зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредиторами у разі невиконання боржником своїх зобов'язань; умови, що забезпечують успіх чого-небудь; поручительство банку-гаранта за свого клієнта в тому, що він зобов'язується здійснити платежі, не сплачені клієнтом у належний термін; матеріальні та юридичні способи забезпечення реалізації соціально-економічних прав членів суспільства тощо [4, с.221]. У широкому сенсі, відповідно до точки зору Б.І. Стахури, під гарантіями найбільш доцільно розуміти всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які спрямовані на повну реалізацію і всебічну охорону прав і свобод громадян, на усунення причин і умов їх неналежного здійснення і захист від порушень. Встановлюючи зміст і обсяг прав і свобод людини, держава бере на себе гарантію виконання цих установок. Навіть більше, враховуючи, що реалізація прав і свобод громадян неминуче пов'язана із необхідністю застосування заходів процесуального примусу, держава змушена виробити дієвий механізм, що обмежує домагання органів державної влади на безроздільне панування у сфері регулювання взаємовідносин з населенням. У цьому плані гарантії можуть розглядатися як система умов, засобів і способів, що забезпечують рівні можливості для виявлення, набуття і реалізації прав і свобод [5, с.90-91].

П. Рабінович та М. Хавронюк розглядають гарантії не тільки як умови та засоби, але і як принципи та норми. Зокрема, зазначають, що гарантії реалізації прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав,

є порукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [6, с.250]. Гарантії, зазначає О.П. Рудницька, являють собою соціально-політичне та юридичне явище, яке характеризують три складники: 1) пізнавальний, що дає змогу розкрити предметні теоретичні знання про об'єкт їх впливу, отримати практичні знання про соціальну і правову політику держави; 2) ідеологічний – використовуваний політичною владою як засіб пропаганди демократичних ідей всередині країни та за її межами; 3) практичний, що визнається як інструментарій юриспруденції, передумова задоволення соціальних благ особи. Виходячи з цього, автор визначає гарантії як: систему соціально-економічних, політичних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод, інтересів [7, с.175].

Таким чином, гарантії діяльності медіаторів та їх об'єднань – це сукупність правових, організаційних та соціальних механізмів, які забезпечують незалежність, неупередженість та ефективність діяльності медіаторів у процесі вирішення конфліктів і спорів. Вони спрямовані на захист прав медіаторів, створення сприятливих умов для їхньої професійної діяльності та підтримання довіри до процесу медіації. Відмітимо, що в науковій літературі відсутні комплексні підходи до переліку відповідних гарантій.

Так, в першу чергу слід виділити нормативно-правові гарантії. А.В. Захаров вказує, що нормативно-правові гарантії являють собою встановлені Конституцією України, міжнародними договорами, законами та підзаконними нормативно-правовими актами вимоги, що визначають та захищають особливості правового становища адвоката, як представника специфічного роду професійної діяльності та, як процесуального представника у адміністративному процесі, встановлюють правовий механізм, що має сприяти повноцінній та безперешкодній реалізації адвокатом свого правового статусу [8]. Таким чином, в розрізі представленої проблематики слід відзначити, що

нормативно-правові гарантії передбачають належне правове регулювання правовідносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя, а також визначають засади діяльності медіаторів, як-то: незалежності, неупередженості, конфіденційності та невтручання у їх роботу.

Наступну велику групу гарантій складають організаційно-управлінські. Організація – це комплекс взаємопов'язаних елементів, до яких відносять: мету та завдання організації; розробку системи заходів для досягнення цілей та розподіл завдань на окремі види робіт, які можуть виконуватися працівниками всередині організації; інтеграцію різних видів робіт у підрозділах, які координують їх засобами, включаючи формальну ієрархічну структуру; мотивацію, взаємодію, поведінку та погляди членів організації, які формуються як заходи, спрямовані на досягнення цілей, так і випадкові, особисті фактори; процеси, такі як: прийняття рішень, комунікація, інформаційні потоки, контроль, заохочення та стягнення, які відіграють вирішальну роль у досягненні цілей організації; єдину організаційну систему, яка розглядається як внутрішня взаємодія між всіма зазначеними елементами організації, а не лише як окрема, додаткова ознака [9, с.100-101]. В свою чергу управління – це елемент функціонування організаційних систем, функція системи, спрямована на розвиток цієї системи через координацію, організацію, упорядкування елементів даної системи, як між собою, так і з зовнішнім середовищем, за заздалегідь продуманим планом дій. Процес управління передбачає певні етапи або алгоритм (послідовність дій) для досягненню встановлених цілей [10]. Отже, організаційно-управлінські гарантії діяльності медіаторів – це конкретні умови, процедури та механізми, які забезпечують належне функціонування медіаторів та їхню ефективність у процесі врегулювання конфліктів. Ці гарантії стосуються як організаційної підтримки, так і управлінських аспектів їхньої діяльності. До даної групи гарантій відноситься професійне саморегулювання та визначення стандартів професійного самоврядування. В даному контексті відзначимо, що основним

принципом правового регулювання медіації є забезпечення необхідних стандартів медіації при мінімальному втручанні держави в ці відносини, надання сторонам спору найбільш повної свободи розпорядження своїми правами. Сама процедура медіації побудована на вільному самовизначенні і волевиявленні сторін спору, на добровільній і усвідомленій відповідальності за свої слова і вчинки і, зрештою, за результат спору. Надмірне регулювання процедур медіації може обмежити ці можливості і звести нанівець основні її переваги [11].

Далі в розрізі представленої проблематики слід вказати гарантії соціальні. Б.І. Сташків доводить, що соціальні гарантії слід розуміти як соціальні засоби й умови здійснення особою права на соціальне забезпечення. Автор пише, що соціальні гарантії здійснюються за такими параметрами: 1) держава мусить забезпечити кожному працюючому громадянину прийнятний рівень добробуту за допомогою мінімального рівня заробітної плати, її індексації, помірних податків і невтручання в підприємницьку діяльність; 2) задоволення специфічних колективних потреб суспільства в освіті, вихованні дітей, проведенні культурно-освітницької роботи, підготовці кадрів, організації охорони здоров'я, розвитку фізичної культури; 3) зближення рівнів життя різних груп населення через призначення пенсій і допомог та надання соціальних послуг. Такими гарантіями, на думку науковця, є відсутність гострих соціальних конфліктів у суспільстві, максимальна зайнятість населення, відсутність моральної та духовної деградації в суспільстві тощо [12, с. 61-620]. Досить розгорнуту концептуальну позицію щодо змісту соціальних гарантій пропонує у своїх працях В.В. Сокурченко, який розглядає їх у широкому та вузькому змісті. Так, відповідно до виділеного науковцем широкого розуміння – це абсолютно всі умови та джерела, що забезпечують реалізацію прав людини в існуючій багатоманітності реальних проявів життєдіяльності, гарантованих нормами чинного законодавства. У вузькому розумінні соціальні гарантії – це лише ті законодавчо закріплені конкретні норми, які стосуються вирішення питань соці-

ального забезпечення населення [13, с.57]. Таким чином, соціальні гарантії діяльності медіаторів — це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення їхніх соціальних прав і умов праці, які сприяють стабільності та захисту медіаторів у процесі їхньої професійної діяльності. Ці гарантії забезпечують соціальний захист медіаторів, надають їм можливість отримувати належну оплату, доступ до соціального страхування, захисту від ризиків, а також інші соціальні пільги, які дозволяють медіаторам виконувати свої обов'язки в умовах безпеки та стабільності.

Передостанню групу складають гарантії етичні. Так, до надання згоди на участь в процедурі медіації медіатор має пересвідчитися у власній компетентності та здатності зберегти неупередженість. Медіатор має відмовитись від участі в процедурі медіації у випадку неможливості зберегти неупередженість, а також у разі наявності фінансової або іншої зацікавленості (прямої чи непрямої) медіатора в конкретному результаті медіації. За наявності обставин, що можуть вплинути на незалежність, нейтральність або неупередженість медіатора, він має повідомити про них сторонам медіації, і може проводити медіацію лише за наявності письмової згоди усіх сторін медіації та якщо він впевнений у своїй здатності зберегти незалежність, нейтральність та неупередженість. До таких обставин належать: особисті або ділові відносини медіатора з однією зі сторін; співпраця медіатора з однією зі сторін медіації в будь-якій сфері окрім медіації; конфлікт інтересів [14]. К. Токарева вказує, що необхідність законодавчого оформлення інституту медіації є дискусійним питанням та вирішується у кожній державі відповідно до рівня розвитку її правової культури. Натомість встановлення етичних норм є обов'язковим процесом, оскільки професія медіатора має велике значення – виховання у суспільстві навичок мирного вирішення спорів та сприяння побудови соціальної гармонії. Оскільки в Україні закон про медіацію відсутній, а на практиці громадські організації з медіації надають послуги посередництва, питання про створення загального Етичного кодексу медіатора є досить актуальним. Принципи професійної пове-

дінки у сфері медіації є вихідними та визначальними моральноправовими ідеями, які становлять організаційне підґрунтя здійснення медіації та спрямовані на ефективне вирішення конфліктної ситуації [15].

Останню і особливу груп гарантій, яку слід виділити в рамках представленої в роботі проблематики, – безпекові гарантії. Безпекові гарантії діяльності медіаторів в Україні в сучасних умовах мають важливе значення, оскільки вони забезпечують захист медіаторів під час виконання професійних обов'язків у конфліктних ситуаціях. В умовах військового конфлікту та політичної нестабільності, коли кількість суперечок і конфліктів зростає, потреба в безпеці для медіаторів стає особливо актуальною. Основною метою цих гарантій є забезпечення безперешкодної діяльності медіаторів, захист їхнього життя та здоров'я, а також мінімізація ризиків, пов'язаних із їхньою професійною діяльністю.

Висновки

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що саме окреслені в роботі гарантії забезпечують всі необхідні правові та організаційні умови для забезпечення ефективної діяльності медіаторів в Україні. Як суттєвий недолік слід відзначити той факт, що останні не віднайшли свого належного законодавчого закріплення, що є суттєвою прогалиною, як на теоретичному, так і практичному рівнях. А відтак, розширення переліку та змісту таких гарантій має стати одним із пріоритетних завдань законодавця та українських науковців.

Література

1. Про медіацію / Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Горблянський В.Л. Особливості неюрисдикційної форми захисту прав споживача за договором про надання послуг / В.Л. Горблянський // Юридичний бюлетень. Вип. 7. Ч. 1. 2018. С. 202 – 209.
3. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки»/ Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М.

К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад., і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

5. Стахура Б.І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01– теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; МВС, Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. 180 с.

6. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. К. : Атіка, 2004. 464 с.

7. Рудницька О.П. Поняття та класифікація гарантійних виплат. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 57. С. 175–182

8. Захаров А. В. Адміністративні процедури в адвокатській діяльності [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Захаров Артем Вячеславович ; НДІ публ. права. Київ, 2022. 218 с.

9. Попович Є.М. Управління органами прокуратури України: організаційно-правова проблеми: дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2010. 373 с.

10. Криворучко Л. С. Адміністративно-правові засади запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Криворучко Лариса Сергіївна; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. 402 с.

11. Кисельова Т. С. Саморегулювання в медіаторській спільноті / [Т. Кисельова] // Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. Розділ 7.5. С. 321-325.

12. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

13. Сокурєнко В.В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної

АНОТАЦІЯ

Встановлено, що медіатор – це нейтральна, незалежна та неупереджена третя особа, яка допомагає сторонам конфлікту добровільно досягти взаємовигідного рішення. Медіатор не має права приймати рішення за сторони, а лише створює умови для ефективної комунікації та пошуку компромісів. Метою його діяльності є сприяння мирному, ефективному та добровільному вирішенню конфліктів між сторонами, з урахуванням інтересів кожної з них.

Аргументовано, що гарантії діяльності медіаторів та їх об'єднань – це сукупність правових, організаційних та соціальних механізмів, які забезпечують незалежність, неупередженість та ефективність діяльності медіаторів у процесі вирішення конфліктів і спорів. Вони спрямовані на захист прав медіаторів, створення сприятливих умов для їхньої професійної діяльності та підтримання довіри до процесу медіації.

Акцентовано увагу на тому, що в науковій літературі відсутні комплексні підходи до переліку відповідних гарантій, а тому останні запропоновано поділити на наступні групи: 1) нормативно-правові, які передбачають належне правове регулювання правовідносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя, а також визначають засади діяльності медіаторів, як-то: незалежності, неупередженості, конфіденційності та невторчання у їх роботу; 2) організаційно-управлінські, як-то: право на професійне саморегулювання та визначення стандартів професійного самоврядування; 3) соціальні гарантії: право на соціальне забезпечення; професійне визнання та доступ до навчання; право на гідні умови праці, тощо; 4) етичні гарантії, що включають забезпечення дотримання етичних норм під час проведення медіації; 5) безпекові.

Ключові слова: гарантії, правові гарантії медіація, медіатор, правове регулювання.

SUMMARY

It has been established that a mediator is a neutral, independent, and impartial third party who helps the parties to a conflict voluntarily reach a mutually beneficial resolution. The mediator does not have the right to make decisions for the parties but instead creates conditions for effective communication and the search for compromises. The goal of their work is to facilitate the peaceful, efficient, and voluntary resolution of conflicts between the parties, taking into account the interests of each side.

It is argued that the guarantees of mediators' activities and their associations are a set of legal, organizational, and social mechanisms that ensure the independence, impartiality, and effectiveness of mediators in the process of resolving conflicts and disputes. These guarantees are aimed at protecting the rights of mediators, creating favorable conditions for their professional activities, and maintaining trust in the mediation process.

Attention is drawn to the fact that the scientific literature lacks comprehensive approaches to the list of such guarantees, and therefore they have been proposed to be divided into the following groups: 1) legal guarantees, which provide for the proper legal regulation of the legal relations arising in this area of social life, and also define the principles of mediators' activities, such as independence, impartiality, confidentiality, and non-interference in their work; 2) organizational and managerial guarantees, such as the right to professional self-regulation and the establishment of professional self-governance standards; 3) social guarantees, including the right to social security, professional recognition, access to training, and the right to decent working conditions, among others; 4) ethical guarantees, which include ensuring the observance of ethical norms during mediation; 5) security guarantees.

Keywords: guarantees, legal guarantees, mediation, mediator; legal regulation.

держави: дис... д-ра. юрид. наук : Національна академія внутрішніх справ України. 2002. 191 с.

14. Ethical code / Затверджено рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» від 07 грудня 2017

р., протокол № 1 URL: <https://namu.com.ua/en/info/mediators/ethical-code/>

15. Токарева К. Теоретико-правовий аналіз етичних засад діяльності медіатора. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2020. № № 3–4. С. 70–79.